

DOMNĪCAS PROVIDUS 2024. GADA PĀRSKATS

PROVIDUS
DOMNĪCA

Saskaņā ar statūtiem un stratēģisko plānu, PROVIDUS mērķis ir dot ieguldījumu Latvijas politikas attīstībā labas pārvaldības, pilsoniskās līdzdalības, pretkorupcijas un migrācijas jomās, kā arī kļūt par ekspertīzes avotu starptautiskā līmenī.

PROVIDUS misija ir veicināt zināšanās balstītu rīcībpolitiku, sākot no lēmumu sagatavošanas līdz ieviešanas uzraudzībai. PROVIDUS galvenie darba virzieni šobrīd ir valsts pārvaldības uzlabošana (tai skaitā plašākas iespējas sabiedrībai iesaistīties lēmumu pieņemšanā), sabiedrības noturības pret populismu veidošana, kā arī pilsoniskā dialoga nodrošināšana vairākās rīcībpolitikas jomās – piemēram, tiesu darba efektivitātes, būvniecības drošības, pretkorupcijas, migrācijas politikas, sociālās uzņēmējdarbības jomās.

2024. gadā Providus darbība notika saskaņā ar 2 stratēģiskajiem mērķiem.

Šajā pārskatā ir apkoptas veiktās aktivitātes katrā no stratēģiskajiem mērķiem.

PIRMAIS STRATĒGISKAIS MĒRĶIS: Providus 2024.gada sasniegumi publiskās pārvaldības uzlabošanas jomā

Providus 2024. gadā veica vairākas iniciatīvas, lai uzlabotu Latvijas pārvaldību gan pašvaldību, gan nacionālajā līmenī, tuvojoties stratēģiskajam mērķim "panākt, lai Latvija gan pašvaldību, gan nacionālajā līmenī kļūtu par vienu no Eiropas Savienības un OECD vislabāk pārvaldītajām valstīm". Organizācijas darbība aptvēra Eiropas Savienības (ES) fondu pārvaldības caurspīdīguma un efektivitātes veicināšanu, Latvijas iesaistes stiprināšanu ES lēmumu pieņemšanā, tiesu sistēmas kvalitātes uzlabošanu, interešu konflikta regulējuma pilnveidošanu, datu izmantošanas sekmēšanu politikas veidošanā, kā arī valsts pārvaldes un krīzes vadības procesu stiprināšanu.

ES fondu uzraudzība

Vispirms Providus 23. februārī Saeimā organizēja konferenci "Tā ir arī mūsu nauda!" kopā ar "Zaļo brīvību" un Saeimas Publisko izdevumu un revīzijas komisiju, kurā tika apspriesti veidi, kā padarīt ES fondu investīcijas Latvijā efektīvākas un pārdomātākas. Konferencē fokusējās uz sabiedrības iesaistes iespējām ES fondu programmēšanā un ieviešanas uzraudzībā, identificējot galvenos šķēršļus, kas to apgrūtina. Tika analizētas labās un sliktās prakses, interešu konfliktu jautājumi un risinājumi, kā uzlabot ES fondu pārvaldības caurspīdīgumu un efektivitāti, īpaši attiecībā uz Atveseļošanas fondu un citiem nozīmīgiem finansēšanas mehānismiem. Pēc konferences Providus iniciēja īpašu sarunu ar Saeimas Publisko izdevumu komisiju, kas apņēmas nodrošināt parlamentāro uzraudzību pār ES investīcijām, tādējādi stiprinot pārvaldības caurspīdīgumu nacionālajā līmenī.

Turpinot darbu ES fondu jomā, Providus 2024. gadā kopā ar sadarbības partneriem pastiprināti sekoja līdzī ES fondu investīciju sadalei, piedaloties uzraudzības komitejās gan par kohēzijas fondiem, gan par īpašajiem Iekšlietu ministrijas fondiem. Šīs aktivitātes rezultātā tika sasniegti vairāki nozīmīgi rezultāti:

- 1.pateicoties uzraudzībai, vairākām programmām tika būtiski pamainītas plānotās aktivitātes;
- 2.finanšu un citas ministrijas savlaicīgāk sāka konsultēties ar nevalstiskajām organizācijām (NVO) par tā saukto "elastības finansējumu";
- 3.tika panākta īpašās Ministru kabineta komitejas ES fondu jautājumos sēžu protokolu publicēšana;
- 4.fondu uzraudzībā iesaistījās ievērojami plašāks organizāciju loks, piesaistot tās konsultācijām ar konkrētām iestādēm un ministrijām. Šie sasniegumi liecina par Providus ieguldījumu efektīvākas un caurspīdīgākas ES fondu pārvaldības veicināšanā.

Spēcīgāka Latvijas balss Eiropā

Lai stiprinātu Latvijas lomu ES lēmumu pieņemšanā, Providus 2024. gada 20. septembrī kopā ar Saeimas Eiropas lietu komisiju un Eiropas Kustību Latvijā rīkoja diskusiju Saeimā par stratēģiskāku Latvijas iesaisti ES procesos. Sagatavošanās ietvaros Providus veica aptauju bijušajiem Saeimas Eiropas lietu komisiju priekšsēdētājiem un apkopoja diskusijas rezultātus. Diskusijā tika meklēti veidi, kā padarīt Saeimas darbu ES jautājumos ietekmīgāku, caurskatāmāku un sabiedrībai saprotamāku. Tās secinājumi kalpoja par pamatu Saeimas Eiropas lietu komisijas lēmumam, sākot ar 2025. gadu, noteikt Latvijas interesēm svarīgākos jautājumus prioritārai izskatīšanai, tādējādi uzlabojot nacionālā līmeņa pārvaldību ES kontekstā.

Tiesu varas stiprināšana

Tiesu sistēmas kvalitātes uzlabošanas jomā Augstākā tiesa 2024. gadā uzdeva Providus veikt aptaujās balstītu pētījumu, lai izvērtētu Senāta darba kvalitāti. Providus aptaujāja advokātus, prokurorus, valsts iestāžu pārstāvjus un mediju profesionāļus, iegūstot plašu skatījumu uz tiesas darbību. Rezultāti liecināja, ka vairums uzticas Senātam un uzskata tā nolēmumus par taisnīgiem, taču advokāti kritizēja nolēmumu taisnīgumu un termiņus, bet mediji norādīja uz sarežģītību un pārlieko anonimizāciju. Augstākā tiesa apņēmas izmantot šos secinājumus savu darbību pilnveidošanai (saite), tādējādi Providus sniedza būtisku ieguldījumu tiesu sistēmas pārvaldības uzlabošanā.

Pārdomāts pretkorupcijas regulējums

Interesu konflikta regulējuma pilnveidošanai Providus 2024. gadā risināja problēmas, kas saistītas ar nekonsekvento un nesaprotamo Latvijas regulējumu attiecībā uz sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem, kad tie iegūst valsts amatpersonas statusu, piemēram, iesaistoties konkursu vērtēšanā vai uzraudzības komitejās. Providus sagatavoja skaidrojošas vadlīnijas, novadīja izglītojošu semināru un iesaistījās jaunas koncepcijas veidošanā Interesu konflikta novēršanas likumam Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja (KNAB) paspārnē (saite). Turklāt Providus aktualizēja problēmas ar ES līmeņa interešu konflikta regulējuma piemērošanu Latvijā, brīdinot, ka pārmērīgi strikta interpretācija mazā valstī var paralizēt lēmumu pieņemšanu. Pēc Providus ieteikumiem Centrālā finanšu un līgumu aģentūra (CFLA) izstrādāja melnrakstu saprātīgai regulējuma piemērošanai, tādējādi veicinot pārvaldības efektivitāti.

Pārvaldes spēcīgāšana

Lai sekmētu datu izmantošanu politikas veidošanā, Providus izveidoja un Saeimas deputātiem nosūtīja atjauninātu valsts attīstības indikatoru bukletu, kurā ar EUROSTAT un EUROBAROMETER rādītājiem 11 tematiskās kategorijās salīdzina Latviju ar citām ES valstīm. Buklets izceļ jomas, kurās Latvija ir priekšā vai atpaliek no ES vidējiem rādītājiem un kaimiņvalstīm, akcentējot rādītājus, kas prasa uzmanību nākamajos četros gados (saite). Šis ir pirmais bukletu atjauninājums kopš 2022. gada, sniedzot deputātiem rīku labākai lēmumu pieņemšanai.

Krīzes vadības stiprināšanai Providus LVportālā publicēja interviju ar Valsts kancelejas pārstāvjiem Oskaru Āboliņu un Kasparu Druvaskalnu par gaidāmā Krīzes vadības centra izveidi. Rakstā apskatīti galvenie izaicinājumi, ieguvumi un centra funkcijas, tostarp risku analīze, krīzes komunikācija un nacionālās drošības politikas koordinēšana (saite), tādējādi veicinot sabiedrības izpratni un pārvaldības gatavību krīzēm.

Visbeidzot, Providus publicēja analītisku rakstu par Ministru kabineta tematisko komiteju darbību, vērtējot to lomu starpresoru sadarbības un stratēģisku lēmumu pieņemšanas veicināšanā. Rakstā norādīts, ka līdz šim valsts pārvaldes nozares sadarbojās vāji, trūka politiskās līderības un uzraudzības, taču tematiskās komitejas piedāvā noderīgu formātu starpnozarju jautājumu risināšanai. Raksta vajadzībām tika apzināti vairāku ministru viedokļi, secinot, ka formāts ir cerīgs, bet tā ietekmi uz prioritāriem jautājumiem vēl pārāgri vērtēt (saite). Šis darbs stiprina valdības pārvaldības efektivitāti.

Ar šīm iniciatīvām Providus 2024. gadā mērķtiecīgi strādāja, lai uzlabotu Latvijas pārvaldību, padarot to efektīvāku, caurspīdīgāku un sabiedrībai pieejamāku, tādējādi tuvinot valsti stratēģiskajam mērķim kļūt par vienu no ES un OECD vislabāk pārvaldītajām valstīm.

OTRAIS STRATĒGISKAIS MĒRĶIS Providus 2024.gada sasniegumi sabiedrības saliedētībai un demokrātijas stiprināšanai

2024.gadā domnīca Providus īstenoja plašu un daudzpusīgu aktivitāšu klāstu, lai sasniegtu savu stratēgisko mērķi "Panākt, lai Latvijā demokrātija būtu noturīga un sabiedrība – saliedēta". Organizācijas darbība aptvēra vairākas būtiskas jomas: Ukrainas civiliedzīvotāju integrācijas veicināšanu, naidīgu naratīvu apkarošanu, pašvaldību kapacitātes stiprināšanu, pilsoniskās sabiedrības attīstību, vēlēšanu procesa pilnveidošanu, pilsoniskā dialoga veicināšanu un nevalstiskā sektora (NVO) atbalstu. Šeit sniegts detalizēts pārskats par Providus paveikto, sagrupēts loģiskās tēmās, ar uzskaitījumiem, izceltajiem galvenajiem punktiem trekn drukā un saitēm uz avotiem, lai nodrošinātu precizitāti un caurskatāmību.

Ukrainas civiliedzīvotāju integrācijas veicināšana

Providus 2024. gadā aktīvi strādāja, lai atbalstītu Ukrainas civiliedzīvotāju integrāciju Latvijā, ņemot vērā Krievijas izraisītā kara radīto bēgļu pieplūdumu. Viens no centrālajiem darbiem šajā jomā bija pētījums par datiem, kas valsts pārvaldes iestādēs tiek vākti par Ukrainas civiliedzīvotājiem. Šī pētījuma mērķis bija izstrādāt vienotu datu ieguves modeli, kas palīdzētu efektīvāk plānot un īstenot integrācijas politiku. Pētījumā tika analizēti dati par tādām jomām kā:

- Nodarbinātība: kā Ukrainas civiliedzīvotāji iekļaujas darba tirgū.
- Izglītība: piekļuve skolām un valodas apmācībām.
- Sociālais atbalsts: pieejamie pabalsti un pakalpojumi.

Lai padarītu analīzi visaptverošāku, pētījums tika papildināts ar aptaujām, kurās piedalījās gan Ukrainas civiliedzīvotāji, gan Latvijas iedzīvotāji, tādējādi atspoguļojot abu pušu perspektīvas. Pētījuma rezultāti tika prezentēti Saeimas deputātiem, valdības pārstāvjiem un nevalstiskajām organizācijām, kas darbojas ar ukraiņu atbalsta jautājumiem. Īpaši tika izcelti divi aspekti:

- Institucionālā piederība: Kultūras ministrija izrādīja gatavību ar laiku pārņemt galveno atbildību par integrācijas politikas īstenošanu, kas iepriekš bijusi sadrumstalota starp dažādām iestādēm.
- Ilgtermiņa statuss: tika piedāvātas rekomendācijas, kā nodrošināt Ukrainas civiliedzīvotāju veiksmīgu iekļaušanos Latvijas sabiedrībā, tostarp juridiskā statusa un sociālās drošības risinājumi.

Papildus pētījumam Providus rīkoja pieredzes apmaiņas seminārus, kas fokusējās uz imigrantu, galvenokārt Ukrainas bēgļu, integrācijas praktiskajiem aspektiem. Šie semināri notika klātienē Viļņā un Rīgā, kā arī tiešsaistē, pulcējot Baltijas valstu pārstāvjus no valsts pārvaldes un NVO sektora. Semināru rezultātā tika izveidota Baltijas valstu pieredzes apmaiņas platforma, kuras mērķis ir veicināt regulāru kontaktu veidošanos un labo prakšu apmaiņu starp reģiona pašvaldībām un organizācijām. Platformas darbība 2025. gadā tiks paplašināta, iesaistot starptautiskas organizācijas, piemēram, UNHCR vai Eiropas Padomi, lai celtu Baltijas valstu kapacitāti integrācijas politikā.

Naidīgu naratīvu apkarošana un sabiedrības saliedētības veicināšana

Liela uzmanība tika pievērsta sabiedrības saliedētībai, īpaši attiecībā uz naidīgiem naratīviem, kas saistīti ar Ukrainas konfliktu. Providus publicēja pētījumu par naidīgiem naratīviem Latvijas sociālajos tīklos, koncentrējoties uz platformām, ko galvenokārt izmanto krieviski runājošie iedzīvotāji (saite). Pētījumu atbalstīja ukraiņu viespētniece Natālija Soldatova, un tajā tika analizēti naida runas un dezinformācijas gadījumi, kas vērsti pret ukraiņiem. Galvenie secinājumi ietvēra:

- 44% aptaujāto ukraiņu Latvijā izjutuši nedrošību vai diskrimināciju savas tautības dēļ.
- Sociālo tīklu loma naida kurināšanā, īpaši saistībā ar nepatiesiem stereotipiem par Ukrainas bēgļiem.

Pētījuma rezultāti tika prezentēti Saeimas Mediju apakškomisijai, aicinot likumdevējus pievērst uzmanību sociālo tīklu platformu, piemēram, "TikTok" un "Telegram", atbildībai par publicētā satura uzraudzību un moderēšanu. Providus ierosināja stingrākus regulējumus un sadarbību ar platformām, lai mazinātu dezinformācijas izplatību, kas apdraud sabiedrības saliedētību.

Pašvaldību kapacitātes stiprināšana

Providus veica izvērtējumu par Latvijas pašvaldību kapacitāti Ukrainas civiliedzīvotāju uzņemšanā, analizējot to pieredzi vairākās jomās:

- Izmitināšana: mājokļu nodrošināšana bēgļiem.
- Sociālais atbalsts: palīdzība ar pabalstiem un veselības aprūpi.
- Nodarbinātība: darba iespēju veicināšana.
- Valodas apmācības: latviešu valodas kursu pieejamība.

Pētījuma mērķis bija ne tikai apzināt pašreizējo situāciju, bet arī rosināt diskusiju par ilgtermiņa stratēģiju starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrācijai. Tas ietvēra ieteikumus par skaidrāku institūciju atbildības sadalījumu, finansējuma avotiem un pašvaldību lomu. Rezultāti tiks prezentēti plašākai auditorijai 2025. gada aprīlī, iesaistot gan pašvaldību vadītājus, gan politikas veidotājus.

Turpinot darbu ar pašvaldībām, Providus aktīvi veicināja iedzīvotāju padomju veidošanu, kas ir instruments pilsoniskās līdzdalības stiprināšanai. 2024. gadā ar Britu padomes atbalstu tika organizēts pirmais Iedzīvotāju padomju forums, kurā piedalījās aptuveni 100 dalībnieku no pašvaldībām, kas jau ieviesušas šādas padomes.

Forums kalpoja kā platforma pieredzes apmaiņai, diskutējot par:

- Padomju pilnvarām un to juridisko pamatu.
- Sadarbības modeļiem ar pašvaldību vadību.

Vēl viens nozīmīgs ieguldījums bija līdzdalības budžeta ieviešanas atbalsts. Providus izstrādāja vadlīnijas un izglītojošus materiālus pašvaldībām (saite), kā arī piedalījās Rīgas un Ropažu novada komisiju darbā, sniedzot praktisku palīdzību. Sadarbībā ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju (VARAM) tika izveidots elektronisks risinājums līdzdalības budžetam platformā geolatvija.lv, kas atvieglo iedzīvotāju iesaisti projektu izvēlē. Šie pasākumi palīdzēja pašvaldībām sagatavoties obligātajai līdzdalības budžeta ieviešanai, kas stāsies spēkā 2025. gadā.

Demokrātisko procesa pilnveidošana

Demokrātijas stiprināšanas kontekstā Providus pievērsās vēlēšanu procesa uzlabošanai. Organizācija veica monitoringu par 2023. gada Saeimas atlaišanas referenduma kampaņu, publicējot detalizētus datus un secinājumus (saite). Pamatojoties uz monitoringu, Providus ierosināja Saeimas Juridiskajai komisijai aizliegt dziļviltojumus (deepfakes) vēlēšanu kontekstā, kas var maldināt vēlētājus. Šis ierosinājums guva atbalstu, un Saeima pieņēma attiecīgus grozījumus Krimināllikumā.

Sadarbībā ar Valsts kanceleju tika piedāvāti risinājumi pret "botu armiju" izmantošanu agitācijā sociālajos tīklos, piemēram, automatizētu kontu masveida izplatītu dezinformāciju. Šie risinājumi tika nostiprināti likumā, palielinot vēlēšanu procesa caurskatāmību. Tāpat Providus aicināja Centrālo vēlēšanu komisiju (CVK) un Saeimu pārbaudīt jaunā vēlēšanu biļetena lietojamību, kas noveda pie fokusgrupu organizēšanas un biļetena dizaina uzlabojumiem. Organizācija arī rīkoja slēgtu sanākumi ar Saeimas deputātiem un ekspertiem, lai apspriestu CVK juridisko statusu un risinātu citas vēlēšanu problēmas, piemēram, balsu skaitīšanas efektivitāti.

Pirms 2024. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanām Providus izstrādāja divas partiju šķirotavas, kas kalpoja kā pilsoniskās izglītības rīki:

- Kandidātu šķirotava: palīdzēja vēlētājiem iepazīt kandidātus.
- VoteMatch Europe: salīdzināja partiju pozīcijas Eiropas līmenī.

Abas šķirotavas guva lielu popularitāti vēlēšanu priekšvakarā, sasniedzot tūkstošiem lietotāju. Papildus tam Providus sadarbojās ar Latvijas Pilsonisko Aliansi, organizējot diskusijas ar kandidātiem par Eiropas Parlamenta darba prioritātēm un caurskatāmību, tādējādi veicinot informētu vēlētāju izvēli.

Providus pētnieces Iveta Kažoka un Laima Bērziņa publicēja analītisku rakstu portālā LSM par Latvijas vēlēšanu sistēmas trūkumiem (saite). Tajā tika norādīts, ka pašreizējā sistēma neveicina tiešu saikni starp vēlētājiem un ievēlētajiem deputātiem, kā rezultātā mazinās uzticēšanās parlamentam. Balstoties uz Igaunijas un Īrijas pieredzi, tika ierosinātas reformas, piemēram, proporcionālītātes palielināšana vai vēlētāju preferences sistēmas ieviešana, kas būtu saskaņojamas ar Latvijas Satversmi. Raksts rosināja plašāku diskusiju par demokrātijas kvalitātes uzlabošanu ilgtermiņā.

Pilsoniskā dialoga un NVO sektora stiprināšana

Providus aktīvi iesaistījās pilsoniskā dialoga veicināšanā starp valdību un nevalstiskajām organizācijām. Organizācija piedalījās Ministru kabineta un NVO Memoranda Padomes reformēšanā, piedāvājot juridiskus risinājumus, lai padarītu sadarbību efektīvāku. Piemēram, tika ierosināts skaidrāk definēt padomes lēmumu pieņemšanas procesus un paplašināt NVO pārstāvniecību.

Sadarbībā ar vides organizācijām un citām NVO Providus panāca rūpīgāku Saeimas izvērtēšanu par grozījumiem, kas paredzēja saīsināt teritorijas plānu apstrīdēšanas termiņus. Lai gan grozījumi tika pieņemti, Saeima apņēmas nākotnē uzlabot procesu, ņemot vērā pilsoniskās sabiedrības iebildumus. Organizācija sniedza arī juridisku atbalstu NVO sektoram, reaģējot uz Finanšu ministrijas plānu piemērot uzņēmuma ienākuma nodokli NVO pirms sabiedriskā labuma organizāciju reformas pabeigšanas. Providus brīdināja par šāda soļa riskiem, tostarp finansiālo slogu mazajām organizācijām, un ierosināja 2025. gadā pārskatīt biedrību regulējumu, lai tas būtu draudzīgāks NVO attīstībai.

Sadarbībā ar Latvijas Pilsonisko Aliansi un Tieslietu ministriju Providus strādāja, lai mazinātu Eiropas Savienības regulējuma radīto NVO stigmatizāciju, kas saistīta ar trešo valstu finansējumu. Tika piedāvāti risinājumi, kā nodrošināt caurskatāmību, vienlaikus neierobežojot NVO darbības brīvību.